

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

พุทธประวัติเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่สนใจศึกษา เพื่อจะได้ทราบความเป็นมาของพระพุทธเจ้าผู้ทรงประกาศคำสั่งสอนในพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา และการปฏิบัติตามหลักคำสอน

เมื่อมีผู้สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ จึงเกิดการแต่งประวัติพระพุทธเจ้า อาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก มีบางส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามาตามความคิดและความเชื่อของผู้แต่ง โดยมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน บางส่วนต้องการเน้นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ บางส่วนต้องการเน้นเฉพาะเนื้อหาที่เป็นประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า มีทั้งที่เป็นบุคคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้จัดแบ่งกลุ่มแนวความคิดการนำเสนอพุทธประวัติเป็น ๓ แนวทางว่า

การร้อยกรองหนังสือพุทธประวัตินั้น เมื่อสังเกตดูเป็นอย่างดีแล้วปรากฏว่า มีทางจะร้อยกรองหนังสือพุทธประวัติได้ถึง ๓ แนวด้วยกันเป็นอย่างดี น้อย แนวหนึ่ง เป็นหนังสือมุ่งโดยตรงในการที่จะชักชวนคนให้เลื่อมใส และโดยเฉพาะคือคนส่วนใหญ่ที่มีใจรักศึกษา ได้แก่คนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งต้องหนักไปในทางปาฏิหาริย์ เช่นหนังสือ ปฐมสมโพธิกถา และ ลิลิตวิสตระ เป็นต้น ตัวอย่าง จัดเป็นหนังสือพวกสรรเสริญพระคุณหรือ GOSPEL ไปพวกหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นผลดีเลิศไปทางหนึ่ง คือยึดเหนี่ยวหัวใจคนให้ติดแน่นในศาสนาของตนได้นั่นเอง แต่เนื่องจากมุ่งหนักไปในทางปาฏิหาริย์เกินไปนั่นเอง ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายขึ้น แก่พวกนักศึกษา หรือนักปฏิบัติธรรมโดยตรง การมีหนังสือพุทธประวัติแต่เพียงประเภทนี้ประเภทเดียว จึงไม่เป็นการเพียงพอ ทำให้ต้องมีประเภทอื่นด้วยแนวที่สอง มุ่งแสดงไปในทางตำนานหรือประวัติศาสตร์ ซึ่งมุ่งแสดงแต่

เรื่องราวที่ทำให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นความจริง และมีหลักฐานตามกฎเกณฑ์แห่งวิชาประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ อันเป็นที่สนใจของนักศึกษาแห่งสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งมีหนังสือ พุทธประวัติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หรือหนังสือ LIFE OF BUDDHA ของ ดร. E.J. THOMAS เป็นตัวอย่าง แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองแนวนี้อันยังไม่เป็นที่สนใจของคนอีกพวกหนึ่ง คือพวกนักปฏิบัติธรรมที่ใคร่จะทราบ ว่าพระองค์ทรงมีชีวิตแห่งการปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่ผนวช จนถึงตรัสรู้ ประกาศพระศาสนา และกระทั่งถึงวาระสุดท้าย คือการปรินิพพาน เป็นอย่างไรโดยไม่มีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ หรือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นทางธรรมชาติ ที่จะต้องมีหนังสือ พุทธประวัติแนวอื่นจากสองแนวนี้อีก อันได้แก่ แนวที่สาม มุ่งแสดงแต่ในทางธรรมล้วน ๆ คือแสดงธรรมะให้ปรากฏชัดอยู่ทุก ๆ อากัปกริยาของพระองค์ เพื่อเป็นหลักการแห่งผู้หวังจะดำเนินตาม เราจะได้เห็นได้ชัดทีเดียวว่า หนังสือที่มุ่งแสดงทางปาฏิหาริย์ ก็แสดงหรือเลือกแสดงให้ละเอียดแต่ตอนที่จริงใจคนได้ด้วยปาฏิหาริย์ แสดงคร่าว ๆ หรือกระโดดข้ามไปในตอนที่ควรแสดงเป็นธรรมบรรยาย และไม่แสดงส่วนที่เป็นแง่คิดทางด้านานหรือประวัติศาสตร์เลย และหนังสือพวกที่แสดงด้านานหรือประวัติศาสตร์นั้นเล่า ก็วินิจฉัยแต่ในแง่ที่จะเป็นไปได้ทางด้านานหรือประวัติศาสตร์ ไม่แสดงทางปาฏิหาริย์ หรือทางธรรมบรรยายเลย อันนี้เป็นการชี้ชัดถึงความต่างออกไปของหนังสือพุทธประวัติประเภทที่มุ่งแสดงในทางธรรมหรือชี้ร่องรอยแห่งการปฏิบัติโดยตรง^๑

พุทธประวัติจึงนับว่าเป็นด้านแรกของการศึกษาลักษณะคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ซึ่งจะมีผลต่อการนำไปใช้ปฏิบัติตาม ดังที่มุ่ง ช่างกึ่ง ได้แสดงทัศนคติสนับสนุนแนวความคิดของท่านพุทธทาส ภิกขุไว้ว่า

^๑ พุทธทาส ภิกขุ, พุทธประวัติจากพระโอบุส, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (สุราษฎร์ธานี : สรรพทานมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า (๑๕) - (๑๖).

ดังนั้นพอจะสรุปได้ชั้นหนึ่งตรงนี้ว่า ความเข้าใจหรือการรู้เรื่องราวของ พุทธประวัติในระดับตำนานหรือประวัติศาสตร์ เป็นความรู้ความเข้าใจมิติ หนึ่งของพุทธประวัติทั้งหมด ความเข้าใจพุทธประวัติในทางปฎิหาริย์ก็ เป็นความเข้าใจอีกมิติหนึ่งเช่นกัน กับความเข้าใจในธรรมะซึ่งอันนี้มีความ ตื่นลึกของผู้ที่จะเข้าใจในเรื่องที่จะเข้าใจด้วย นี่ก็เป็นมิติหนึ่งของ พุทธประวัติ แต่พุทธประวัติที่มีมาในพระบาลีหรือที่สังเกตได้จากผลงาน นฤมิตรกรรมของคนสมัยก่อนนั้นเขาสร้างสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแต่ต้นนั้น เป็นเอกภาพด้วยกัน คือพุทธประวัติมีทั้งเรื่องเกี่ยวกับตำนาน เกี่ยวกับ ปฎิหาริย์ และเกี่ยวกับพระธรรมรวมกันอยู่อย่างชนิดที่ว่าเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน ส่วนผู้ที่สนใจต้องการศึกษาพุทธประวัติในระดับไหนขึ้นอยู่กับ ความเลื่อมใส ศรัทธา มากบ้าง น้อยบ้าง และขึ้นอยู่กับจริตและ อุปนิสัยของแต่ละคนด้วย”

การแสดงเรื่องประวัติพระพุทธเจ้าในแง่บุคลาธิษฐาน เป็นการมุ่งที่จะกล่าวโดยยก บุคคลเป็นที่ตั้ง เพื่อให้มองเห็นภาพได้ชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อน ส่วนใหญ่จะมีเรื่อง อธิปฎิหาริย์ เช่น เรื่องเทวดา มาร พรหม เป็นต้น เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เป็นจินตนาการ ของท่านผู้แต่ง เพื่อให้เกิดความอัศจรรย์แก่ผู้ฟัง ในยุคสมัยนั้น ๆ เป็นที่นิยมกันอยู่มาก แต่ ในปัจจุบันอาจจะมองเป็นอีกมุมหนึ่ง ซึ่งก็มีข้อคิดที่น่าสนใจว่า

สิ่งที่โบราณจารย์ได้สร้างขึ้นไว้เป็นภาพก็มาจากสิ่งที่มองด้วยตา (เนื้อ) ไม่เห็น แต่รับรู้มาได้จาก จิตสิกขา สิ่งเหล่านี้เข้ามาสู่พระศาสนา ก็เพื่อ เป็นเครื่องช่วยอธิบายธรรม อธิบายสภาวะของจิต ของกระแสชีวิตที่เป็น ไปตามสภาวะธรรมต่าง ๆ เรื่องเทพ เทวดา ปฎิหาริย์ ก็เกิดขึ้นด้วย ประการฉะนี้ แม้เรื่องปฎิหาริย์ ก็ไม่ใช่เรื่องที่อยู่นอกวิสัยของความเป็น มนุษย์ แต่เราจะต้องทำความเข้าใจในระดับปัจเจกของเราเองว่า เมื่อเรา รับรู้เรื่องปฎิหาริย์ เรามงายหรือเปล่า ชีวิตตกอยู่บนความประมาท หรือไม่ เพราะถ้าเราปฏิเสธเรื่องเหล่านี้ตั้งแต่ครั้งที่เรายังไม่มีความเข้าใจ

^๒ ผ่อง เสงี่ยม, ภาพพุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๒๖), หน้า ๑๕.

เราก็จะรับคุณค่าของบรรพบุรุษของโบราณจารย์ไม่ได้ ถึงรับได้บ้าง ก็เพียงเสี้ยวส่วน แม้เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นชาดก เรื่องในพุทธประวัติ ก็มาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ เรื่องเหล่านี้ มีเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ผสมผสานอยู่เสมอ มิได้เป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบข่ายของพระพุทธศาสนา แต่เป็นเรื่องที่ผสมผสานกันมากับพระธรรม เหมาะที่คนรุ่นใหม่จะได้หาโอกาสทำความรู้ ความเข้าใจของตนเอง ให้ละเอียดรอบคอบสุ่มลึกซึ่งต่อไป เพื่อว่าจะได้เข้าใจในกระแสทางวัฒนธรรมแบบพุทธที่บรรพบุรุษของไทยเราสร้างสมมาเป็นเวลานาน เป็นการเข้าใจตนเองอีกภาคหนึ่งซึ่งลึกซึ่งสุ่ม^{*}

ส่วนเรื่องความเข้าใจพุทธประวัติในแง่ธรรมาธิษฐาน เป็นการมุ่งเน้นการเข้าถึงแก่นแท้ของธรรม มองเรื่องราวที่เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ในแง่ของธรรมะ เช่น ตอนพระยามารมาขัดขวางมิให้เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ผู้แต่งยกเอาพระยามารที่เป็นตัวบุคคลในสรวงสวรรค์ชั้นหนึ่งมากล่าวชักชวนให้เกิดความพอใจในสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิที่กำลังจะมาถึง พระโพธิสัตว์จะได้ละทิ้งการออกบวช ถ้ามองในแง่ธรรมาธิษฐาน ก็คือการเกิดขึ้นของกิเลสมารคือตัณหาภายในจิตใจของพระโพธิสัตว์ ซึ่งยังมีความอาลัยในราชสมบัติอยู่ แต่ทรงหักห้ามใจได้ เปรียบได้กับการตรัสห้ามพระยามาร เป็นต้น เรื่องบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐานในทำนองนี้ มีปรากฏอยู่มากในคัมภีร์ปฐมสมโพธิ

ประวัติพระพุทธเจ้าและพระสาวกมีที่มาต่าง ๆ กัน ในชั้นพระบาลีและอรรถกถามีได้รวมกันเป็นเรื่องราวติดต่อกันตั้งแต่ต้นจนจบ แต่มีปรากฏเฉพาะเป็นตอน ๆ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำปรารภหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ ตอนหนึ่งว่า

เรื่องพุทธธานุพุทธประวัติ ซึ่งพรรณาคความเป็นไปแห่งพระบรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลาย ไม่ปรากฏในบาลีประเทศซึ่งผู้สังคิตจนตลอดเรื่องสักแห่งเดียว มีมาในบาลีประเทศนั้น ๆ เพียงเป็นท่อน ๆ เช่นเรื่องประสูติ

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

มาในมหาปทานสูตรแห่งที่ฌนิกาย มหาวรรค เรื่องครั้งยังทรงพระเยาว์
มาในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย เรื่องตั้งแต่ปรารภเหตุที่จะเสด็จออก
บรรพชา จนภิกษุปัญจวัคคีย์สำเร็จพระอรหันต์ผล มาในป่าสราลีสูตร
แห่งมัชฌิมนิกาย มุลปัดณาสก เรื่องเสด็จออกบรรพชาแล้วบำเพ็ญ
ทุกรกิริยาจนได้ตรัสรู้ มาในมหาสังจกสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย มุล
ปัดณาสก เรื่องตั้งแต่ตรัสรู้แล้ว จนถึงอัคคสาวกบรรพชา มาในมหาวรรค
แห่งพระวินัย ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ๆ มาในพระสูตรต่าง ๆ หลายสถาน
ตอนใกล้จะนิพพานจนถึงนิพพานแล้ว มัลลกษัตริย์ในเมืองกุสินาราทำ
การถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้วแบ่งพระสารีริกธาตุไว้บ้าง แจกไป
ในพระนครอื่น ๆ บ้าง มาในมหาปรินิพพานสูตรแห่งที่ฌนิกาย มหาวรรค
เรื่องสังคายনার้อยกรองพระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบแผนมาในจุฬารก
แห่งพระวินัย เรื่องนอกจากนี้ มาในบาลีบ้าง ในอรรถกถาบ้าง มีจน
ตลอดเรื่อง แต่หนังสือที่อาจารย์ในปางก่อนเก็บข้อความมาจากที่นั้น ๆ
ร้อยกรองขึ้นไว้เป็นภาษามคธบ้าง เป็นภาษาอื่นบ้าง ย่อบ้าง พิศดาร
บ้าง กล่าวความเหมือนกันบ้างผิดกันบ้าง มีข้อความที่เราทั้งหลายผู้เกิด
ในภายหลังพึงเชื่อได้บ้าง เหลือวิสัยที่จะพึงเชื่อได้บ้าง^๕

คัมภีร์ที่กล่าวถึงพุทธประวัติมีอยู่หลายคัมภีร์ ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานปรากฏอยู่
ในมหาวรรค พระวินัยปิฎก แต่ไม่ตลอด ในชั้นอรรถกถาก็มีหลายเล่ม เช่น นิทานกถา
อรรถกถาชาดก และสุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ฌนิกาย สีลขันธวรรค นอกจากนี้ในปกรณ์ที่
แต่งขึ้นในยุคหลังก็มีหลายคัมภีร์ เช่น สัมภารวิปาก สัมปิณฑิตมหานิทาน ชินมหานิทาน
ชินาลังการ ปฐมสมโพธิ พุทธานุประวัติ และชินกาลมาลีปกรณ์ ในจำนวนนี้ที่นิยมกันมาก
ที่สุดในประเทศไทย คือ คัมภีร์ปฐมสมโพธิ แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าที่มีเรื่อง
ราวทั้งที่เป็นบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน มีทั้งส่วนที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความ
ศรัทธาในพุทธศาสนา คัมภีร์นี้แต่งขึ้นในล้านนา ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เป็นภาษา
บาลี ผู้แต่งคือพระสุวณฺณรังสีเถระ แต่ปีที่แต่งและประวัติของผู้แต่งยังไม่ปรากฏหลักฐาน

^๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธานุพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖,
(กรุงเทพฯ มหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑-๒.

ชัดเจน ต่อมาได้มีการชำระและแต่งเพิ่มเติมกันต่อ ๆ มา ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ และคัดลอกกันต่อ ๆ มา จึงเกิดความคลาดเคลื่อนจากต้นฉบับเดิม

เมื่อเป็นที่นิยมสนใจศึกษา จึงมีผู้แต่งกันหลายคน มีหลายฉบับหลายสำนวน ส่วนใหญ่เป็นการนำสำนวนแรกมาปรับปรุงและเพิ่มเติมเนื้อหาเข้าไปอีก สำนวนภาษาจึงมีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกันตามยุคตามสมัย นำสนใจศึกษาค้นคว้าแต่คัมภีร์ยังมิได้มีการตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านประวัติความเป็นมา ประวัติผู้แต่ง นอกจากนี้เนื้อหาที่แตกต่างกันในแต่ละสำนวน ได้แสดงถึงคติความเชื่อต่าง ๆ กัน และสามารถศึกษาคติความเชื่อและการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ปวิวรรตและตรวจชำระคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ฉบับภาษาบาลี เฉพาะปริจเจทที่ ๑-๗
๒. ศึกษาวิเคราะห์ประวัติคัมภีร์ ประวัติผู้แต่ง เนื้อหา ลักษณะภาษา สำนวนโวหาร
๓. ศึกษาเปรียบเทียบปฐมสมโพธิ ที่แต่งในล้านนา อยุธยา และรัตนโกสินทร์

ขอบเขตของการวิจัย

การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ปฐมสมโพธินี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑. รวบรวมคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ฉบับภาษาบาลี อักษรขอม อักษรธรรมล้านนาและอักษรมอญ เท่าที่จะสืบค้นได้จากแหล่งต่าง ๆ คือ หอสมุดแห่งชาติ หอพระมณฑิยธรรมและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น คัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดมาปวิวรรตเป็นอักษรไทย ตรวจชำระและแปลเป็นไทยเฉพาะปริจเจทที่ ๑-๗

๒. ศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ ประวัติผู้แต่ง เนื้อหา ลักษณะภาษา สำนวนโวหาร

๓. ศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างกันของคัมภีร์ปฐมสมโพธิที่แต่งในล้านนา อยุธยา และรัตนโกสินทร์

๔. ศึกษาคติความเชื่อและพัฒนาการแนวคิดที่มีต่อประวัติพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในคัมภีร์ปฐมสมโพธิฉบับต่าง ๆ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ได้คัมภีร์ปฐมสมโพธิประเภทที่ ๑-๗ ที่ตรวจชำระอย่างสมบูรณ์
๒. ได้ความรู้เกี่ยวกับประวัติคัมภีร์ ผู้แต่งและเนื้อหา
๓. ได้ทราบความแตกต่างของภาษา สำนวนโวหาร ในแต่ละยุคสมัยที่มี

วิวัฒนาการมาโดยลำดับ

๔. ได้ทราบถึงคติความเชื่อ พัฒนาการแนวคิดที่มีต่อประวัติพระพุทธเจ้า

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ค้นคว้ารวบรวมต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์ปฐมสมโพธิฉบับภาษาบาลี อักษรขอม อักษรธรรมล้านนา อักษรมอญ ที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ หอพระมณฑิยธรรมและวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้น คัดเลือกเฉพาะต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์มาปริวรรตเป็นอักษรไทย
๒. ตรวจชำระต้นฉบับตัวเขียนปฐมสมโพธิ และแปลเป็นภาษาไทย
๓. นำหลักฐานที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติคัมภีร์ ประวัติผู้แต่ง เนื้อหา

วิวัฒนาการของคัมภีร์

๔. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะภาษา สำนวนโวหาร ของคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ที่แต่งในล้านนา ออยุธยา และรัตนโกสินทร์

๕. ศึกษาคติความเชื่อและพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าในยุคสมัยต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ปฐมสมโพธิ

วิธีการดำเนินการวิจัยและตรวจสอบชำระ

ในการดำเนินการวิจัยและตรวจสอบชำระ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ค้นหาดันฉบับตัวเขียนคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ภาษาบาลี อักษรขอม อักษรมอญ ที่เป็นจำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในหอสมุดแห่งชาติ พบต้นฉบับอักษรขอม จำนวน ๔ ฉบับ อักษรมอญ ๑ ฉบับ และพบต้นฉบับอักษรขอมที่ วัดพระเชตุพนฯ ๑ ฉบับ รวมต้นฉบับตัวเขียนทั้งหมด ๖ ฉบับ

นอกจากนี้ยังได้นำฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๗ ภาษาบาลี อักษรไทย ซึ่งคัดลอกจาก ใบลานฉบับสองชาติ เลขที่ ๒๒๓๐ จารสมัยรัชกาลที่ ๔ และฉบับภาษาบาลี อักษรโรมัน ต้นฉบับพิมพ์ที่คัด ซึ่งคัดลอกเมื่อ ค.ศ.1925 (พ.ศ.๒๔๗๔) ทั้งสองฉบับนี้มีข้อบกพร่องผิดพลาด อยู่หลายแห่ง เพราะไม่ได้ตรวจสอบชำระ

๒. பிரவரதต้นฉบับตัวเขียนทั้ง ๖ ฉบับ เป็นอักษรไทย ตั้งแต่ปริจเจทที่ ๑ จนถึง ปริจเจทที่ ๗ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน

๓. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะตัวอักษรที่จาร ความบกพร่องของการสะกดคำ ความผิดพลาดทางหลักไวยากรณ์ และสภาพความสมบูรณ์ทางกายภาพของใบลานต้นฉบับ ตัวเขียนทั้ง ๖ ฉบับ

๔. จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า ฉบับรดน้ำดำโท สมัยรัชกาลที่ ๓ เลขที่ ๒๓๔๓ ในหอสมุดแห่งชาติ ใช้อักษรย่อในการวิจัยและตรวจชำระครั้งนี้ว่า " ร. " เป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด ในแง่ของลักษณะตัวอักษรที่จาร ความถูกต้องของการสะกดคำ หลักไวยากรณ์และความสมบูรณ์ของใบลาน และสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นฉบับแรกที่ใช้คัดลอกกันต่อ ๆ มา เพราะตามประวัติในการสร้างคัมภีร์ใบลานในสมัยรัตนโกสินทร์ ระบุไว้ว่า "ฉบับรดน้ำโทสร้างสำหรับหอลหลวง เพื่อใช้ในการสอนไล่พระปริยัติธรรม" จึงถือว่าเป็นหนังสือชุดแรกที่สร้างก่อนฉบับอื่น ๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ฉบับรดน้ำดำโท " ร. " สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นหลัก และอาศัย ต้นฉบับอื่นเป็นหลักฐานในการพิจารณา เพราะฉบับ ร. แม้จะสมบูรณ์ที่สุด แต่ก็มีข้อบกพร่องทั้งหมด ยังมีที่จารผิดพลาดบกพร่องอยู่บางส่วน

๕. การเลือกคำหรือข้อความที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดจากต้นฉบับทั้ง ๖ มาใช้ในฉบับตรวจสอบชำระครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ ดังนี้ :-

๕.๑ ยึดต้นฉบับส่วนมากเป็นเกณฑ์ ในกรณีที่บางคำอาจเขียนได้หลายแบบ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นแบบที่ถูกต้องทั้งหมด และต้นฉบับที่ใช้ในการตรวจสอบชำระเขียนต่างกัน โดยเฉพาะพยัญชนะในวรรค ฎ และวรรค ต มักใช้แทนกันและมีการใช้อยู่ทั้ง ๒ แบบ ในช่วงที่จารต้นฉบับมักใช้วรรค ต มากกว่า แต่ในปัจจุบันนิยมใช้วรรค ฎ เช่น ปฏิปาทิยา หรือ

ปติปาติยา, เจเปตวา หรือ ถเปตวา, ปจวี หรือ ปถวี, จาเนติ หรือ ถาเนติ ผู้วิจัยจะใช้ตามความนิยมในปัจจุบันและใช้คำนั้นไปตลอด

๕.๒ ถ้าในฉบับที่ใช้ตรวจสอบชำระทุกฉบับจารึกผิด หรือใช้ตัวสะกดผิด ผู้วิจัยจะถือว่าเป็นความบกพร่องผิดพลาดของผู้จาร ในกรณีนี้จะใช้ตามปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ และ PALI-ENGLISH DICTIONARY ของสมาคมบาลีปกรณ์ (PALI TEXT SOCIETY)

๕.๓ พิจารณาข้อความอื่นประกอบ เช่น ความหมายของเนื้อความ และคำศัพท์อื่นที่มีให้อยู่ในที่ใกล้เคียงกัน เช่น คำว่า นิราโธ - นิวาโธ ในบาทสุดท้ายของคาถาที่ ๑๙๑ และคาถาที่ ๑๙๔ ว่า "นิตฺวา กถนฺนุ ปทมฺหุสฺริ โธ นิราโธ" ข้อความตรงกัน ต่างกันแต่ในคาถาข้างหน้าจารเป็น นิราโธ ในคาถาข้างหลังจารเป็น นิวาโธ ทั้งนี้เพราะ ร (ร) และ ว (ธ) มีลักษณะคล้ายกัน ผู้จารอาจจะไม่ได้ทันพิจารณาให้ดี ดังนั้น จึงจารผิดกัน เมื่อพิจารณาดูเนื้อความแล้ว ที่ถูกต้องควรเป็น นิราโธ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำนี้

๕.๔ การสะกดคำ หรือการซ่อนพยัญชนะตัวสะกดในต้นฉบับตัวเขียนบางฉบับ มีพยัญชนะซ่อน บางฉบับไม่มีพยัญชนะซ่อน หรือบางครั้งในฉบับเดียวกันก็ยังมีใช้ทั้ง ๒ แบบ ผู้วิจัยจะใช้ตามพจนานุกรม ๒ เล่ม ตามข้อ ๕.๒ เช่น วฑฺฒเก - วมฺเก , อฑฺฒโยชน - อฒโยชน เป็นต้น

๕.๕ ในกรณีที่ไม่มีฉบับใดฉบับหนึ่งสะกดตรงตามพจนานุกรมทั้ง ๒ เล่มดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเป็นการจารที่มสละเป็นรัสสละ หรือจารรัสสละเป็นทิมสละ เช่น ชมฺพุทฺธิป - ชมฺพุทฺธิป, ปาวิสฺสิ - ปาวิสฺสิ ถือว่าเป็นความไม่รอบคอบของผู้จาร หรืออาจจะเป็นความนิยมในยุคสมัยนั้น ผู้วิจัยจะใช้ตามความนิยมในสมัยปัจจุบัน

๕.๖ ในกรณีที่ฉบับใดฉบับหนึ่งจารคำหรือข้อความซ้ำกัน หรือจารคำหรือข้อความตกหล่นไป ผู้วิจัยจะตัดออกหรือเพิ่มเข้าโดยยึดต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นหลักพิจารณาถึงความเหมาะสม เช่น ความรอบคอบของผู้จาร สภาพของต้นฉบับ ความถูกต้องในด้านภาษา และเนื้อความประกอบด้วย

๕.๗ ข้อบกพร่องเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ เช่น มิตพจน์ มิตลึงค์ เป็นต้น แต่ละฉบับมีข้อความแตกต่างกันไป และไม่มีฉบับที่อาจถือได้ว่าถูกต้องแม้แต่ฉบับเดียว ผู้วิจัยอาจจะพิจารณาข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านั้นว่ามีมาอย่างไร และพยายามเปรียบเทียบกับทุก ๆ ฉบับ เพื่อหาฉบับที่ถูกต้องที่สุด ถ้าไม่มีฉบับใดฉบับหนึ่งถูกต้องจะพิจารณาเนื้อ

ความและรูปประโยค แล้วใส่คำอ่านที่ถูกต้องไว้ เช่น อิมิ เป็น อิทิ (๑๖๕/๒,๓,๑๑), โอลิเกนดา เป็น โอลิเกนโต (๑๖๕/๗), กุมาริกิ เป็น กุมาริ (๗๗/๖) เป็นต้น

๕.๔ คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ แต่ละฉบับใช้ต่างกัน หรือแม้แต่ในฉบับเดียวกันก็ ยังใช้ต่างกัน เช่น ชื่ออุทยานลุมพินิวัน พบที่ใช้ในต้นฉบับตัวเขียนต่างกัน คือ ลุมพลีวัน, ลุมพลียวัน, ลุมพินิวัน หรือพระนามของพระเจ้าโอกกากราช ผู้เป็นต้นกำเนิดศากยวงศ์ ใช้ ต่างกัน คือ โอกาก และ โอฎาก ในกรณีนี้ ผู้วิจัยจะเลือกใช้ตาม DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES ของ MALALASEKERA

๖. คำหรือข้อความที่ไม่ได้เลือกมาใช้ในฉบับที่ชำระแล้ว และคำและข้อความนั้น สะกดแตกต่างจากคำที่คัดเลือกมา ผู้วิจัยจะทำเชิงอรรถไว้ด้านล่างของหน้านั้น ๆ มีอักษรย่อ บอกที่มาของต้นฉบับนั้น ๆ ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

๖.๑ ข้อความที่ผิดเพี้ยนจากต้นฉบับที่ตรวจชำระ เช่น จารทิฆสระ รัสสระผิด จารเกิน จารตก ตัวสะกดแตกต่างกัน เป็นต้น

๖.๒ ทุกคำจะมีอักษรย่อของต้นฉบับตัวเขียนนั้น ๆ กำกับอยู่

๖.๓ การทำเชิงอรรถบอกข้อความที่ผิดเพี้ยน หรือแตกต่างกันไว้ด้านล่างของ นหน้านั้น ๆ มีหมายเลขเชิงอรรถกำกับ เริ่มตั้งแต่หมายเลข ๑ ไปจนจบหน้า เมื่อเริ่มหน้าใหม่ก็ จะเริ่มหมายเลข ๑ ใหม่ เช่นนี้ตลอดไป

๖.๔ การทำเชิงอรรถคำหรือข้อความที่ยาวมาก ผู้วิจัยอาจจะละข้อความที่ เหมือนกันจะเขียนเฉพาะคำที่แตกต่าง ๆ กันเพียงคำเดียว โดยใช้เครื่องหมาย (-) ใส่ไว้ข้างหน้า หรือข้างหลังคำที่แตกต่างกัน เพื่อแทนข้อความที่เหมือนกัน แต่ในกรณีที่เป็นการคำสมาสยาว ๆ ต่อเนื่องกัน และมีคำที่แตกต่างกันหลาย ๆ คำ คือ เฉพาะคำต้นและคำสุดท้ายเท่านั้นที่ต่างกัน ส่วนคำที่อยู่กลางเหมือนกัน จะใส่เฉพาะคำที่ต่างกัน และใช้เครื่องหมาย (.....) ละคำหรือข้อ ความที่เหมือนกัน เช่น ทวารทวารล.....ราชาตาราทีหิ (ดูหน้า ๑๘๔) เป็นต้น

๖.๕ มีคำหรือข้อความที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนใช้ต่างกัน อาจจะเป็นความ นิยมในสมัยที่จารต้นฉบับ และเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันว่าถูกต้องใช้ได้ทั้ง ๒ แบบ ตามที่ กล่าวแล้วในข้อ ๕.๑, ๕.๔, ๕.๕ และ ข้อ ๕.๖ คำเช่นนี้พบมากในต้นฉบับตัวเขียนทุกฉบับ หากนำมาใส่เชิงอรรถไว้ในฉบับที่ตรวจสอบชำระนี้จะเป็นการซ้ำซาก ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ ควร ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะประมวลสรุปคำที่ใช้ต่างกันซึ่งพบมากทั้ง ๒ แบบ เปรียบเทียบกัน และ ใส่คำอ่านที่เลือกใช้ฉบับที่ตรวจสอบชำระไว้ในที่นี้ตามหลักเกณฑ์ในข้อ ๕ และจะไม่ใส่ เชิงอรรถไว้ในฉบับที่ตรวจสอบชำระ คำที่พบมากเหล่านี้ แบ่งเป็น ๖ กลุ่ม คือ

(๑) จารรัสสระ เป็น ทิมสระ

- เวลว / เวลว	ใช้	เวลว
- ชานี / ชานี	ใช้	ชานี
- ฤมม / ฤมม	ใช้	ฤมม
- ปริสิตวา / ปริสิตวา	ใช้	ปริสิตวา
- ปารูปน / ปารูปน	ใช้	ปารูปน
- ปาวีสี / ปาวีสี	ใช้	ปาวีสี
- ปร / ปร (เมือง)	ใช้	ปร
- ปรโต / ปรโต (ข้างหน้า)	ใช้	ปรโต
- ชิดุหา / ชิดุหา	ใช้	ชิดุหา

(๒) จารทิมสระ เป็น รัสสระ

- ปีจ / ปีจ	ใช้	ปีจ
- วิชนี / วิชนี / วิชชนี	ใช้	วิชนี
- ฐปี / ฐปี	ใช้	ฐปี
- อวิจิต / อวิจิต	ใช้	อวิจิต
- วิกิริตวา / วิกิริตวา	ใช้	วิกิริตวา
- ฐป / ฐป	ใช้	ฐป
- ทิป / ทิป	ใช้	ทิป
- ทูเร / ทูเร	ใช้	ทูเร
- ปารมี / ปารมี	ใช้	ปารมี
- ปจจุเส / ปจจุเส	ใช้	ปจจุเส
- ปรานี / ปรานี (เต็ม)	ใช้	ปรานี
- สุจิ / สุจิ	ใช้	สุจิ
- มณิ / มณิ	ใช้	มณิ
- นิล / นิล / นิลล	ใช้	นิล
- นิหริตวา / นิหริตวา	ใช้	นิหริตวา
- วิณมา / วิณมา	ใช้	วิณมา

(๓) ใช้พยัญชนะต่างวรรคกัน (วรรค ฎ เป็น วรรค ต)

ปฏิ - ปติ

- ปฏิวิรตา / ปติวิรตา	ใช้	ปฏิวิรตา
- ปฏิณฺณา / ปติณฺณา	ใช้	ปฏิณฺณา
- ปฏิยตฺตํ / ปติยตฺตํ	ใช้	ปฏิยตฺตํ
- ปาฏิ / ปาตี	ใช้	ปาตี

จ - ต

- ปีจสฺสปี / ปีตสฺสปี	ใช้	ปีจสฺสปี
- จาน / ตาน	ใช้	จาน
- ภาทฺหปีจํ / ภาทฺหปีตํ	ใช้	ภาทฺหปีจํ
- ปาจก / ปาตก	ใช้	ปาจก
- จเปตฺวา / ตเปตฺวา	ใช้	จเปตฺวา
- ปจวี / ปตวี	ใช้	ปจวี
- ปจม / ปตม	ใช้	ปจม

ฑฒ - ฑธ

- อฑฒ / อฑธ	ใช้	อฑฒ
- วฑฒิ / วฑฺธิ	ใช้	วฑฺฒิ
- วฑฺฒเกี / วฑฺธเกี	ใช้	วฑฺฒเกี

ฎจ - ตฎ

- เวฎฺเจหิ / เวตฺเตปิ	ใช้	เวฎฺเจหิ
-----------------------	-----	----------

ณ - น

- วิณฺนา / วินา	ใช้	วิณฺนา
- วาตฺปาน / วาตฺปาน	ใช้	วาตฺปาน
- มาณโว / มานโว	ใช้	माणโว

(๔) ใช้พยัญชนะต่างกัน แต่อยู่ในวรรคเดียวกัน (พ้องเสียง)

ท - ฐ

- สฺนุทฺร / สฺนุทฺฐ	ใช้	สฺนุทฺร
- สฺนุทฺริ / สฺนุทฺฐริ	ใช้	สฺนุทฺริ

- ปิลนุหน / ปิลนุธน	ใช้	ปิลนุธน
จ - ท		
- กณฺจก / กณฺจก	ใช้	กณฺจก
พ - ภ		
- อมฺพ / อมฺภ	ใช้	อมฺพ
- อมฺพร / อมฺภร	ใช้	อมฺพร
- ชมฺพุนท / ชมฺภุนท	ใช้	ชมฺพุนท
- ชมฺพฺทป / ชมฺภฺทป	ใช้	ชมฺพฺทป

(๕) มีพยัญชนะซ้อนหรือไม่มีพยัญชนะซ้อน

- กปิลฺลวตฺต / กปิลวตฺต	ใช้	กปิลวตฺต
- ปริจฺจฺโต / ปริจฺโต	ใช้	ปริจฺจฺโต
- ขจฺจฺต / ขจฺต	ใช้	ขจฺจฺต
- ชฺชฺชา / ชฺชา	ใช้	ชฺชฺชา
- วาลฺวิชฺชนิ / วาลวิชนิ, -วิชนิ	ใช้	วาลวิชนิ
- เสตจฺจตฺตํ / เสตจตฺตํ	ใช้	เสตจฺจตฺตํ
- ตฺตฺตฺตฺตฺตฺต / ตฺตฺตฺตฺตฺต	ใช้	ตฺตฺตฺตฺตฺต
- นกฺขตฺต / นขตฺต	ใช้	นกฺขตฺต
- วทฺตฺตํ / วตฺตํ	ใช้	วทฺตฺตํ
- อทฺตฺตโยชน / อตฺตโยชน	ใช้	อทฺตฺตโยชน
- วฺจฺจฺมิ / วฺจฺมิ	ใช้	วฺจฺจฺมิ
- โภชฺชาเปลิ / โภชาเปลิ	ใช้	โภชฺชาเปลิ
- กทฺทฺลึ / กทฺลึ	ใช้	กทฺทฺลึ
- อมฺพฺชฺชฺ / อมฺพฺชฺ	ใช้	อมฺพฺชฺชฺ

(๖) นิคฺคหิต แปลงเป็นพยัญชนะตัวสะกด

- สํม / สงฺม	ใช้	สงฺม
- ปลฺลํก / ปลฺลงฺก	ใช้	ปลฺลงฺก
- สํช / สงฺช	ใช้	สงฺช
- ชํมา / ชงฺมา	ใช้	ชงฺมา

๖.๖ ผู้วิจัยจะทำเชิงอรรถบอกที่มาของเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ โดยใช้เครื่องหมาย (*) ตามด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่มา เลขหน้า และเลขคาถาในกรณีที่เป็นคาถา เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากเชิงอรรถบอกคำหรือข้อความที่ผิดพลาด

๗. เมื่อได้ฉบับที่ตรวจสอบชำระสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยจะแปลเป็นภาษาไทย เนื่องจากคัมภีร์ปฐมสมโพธินี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงพระนิพนธ์ฉบับภาษาไทย โดยอาศัยเนื้อหาจากภาษาบาลีเป็นหลัก มุ่งเน้นในรูปของวรรณคดีและภาษาที่สละสลวย บางครั้งก็ทรงตัดทอนและเพิ่มเติมข้อความเข้ามา และนอกจากนี้ยังมีพระเถระ ๓๐ รูป ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้นำฉบับภาษาบาลีมาแต่งเป็นส่วนนวนเทศน์ถวายรัชกาลที่ ๕ ถ้อยตามแนวของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ส่วนนวนภาษาจึงไพเราะสละสลวย แต่ทั้งสองสำนวนนี้ผู้ที่มิได้ศึกษาเข้าใจยาก ดังนั้น ผู้วิจัยจะพยายามแปลรักษารูปศัพท์และรูปประโยคภาษาบาลีไว้ให้ได้มากที่สุด เพิ่มเติมเฉพาะที่จำเป็น เพื่อให้ได้ความชัดเจนขึ้น และใช้ภาษาที่เรียบง่าย กระชับได้ใจความที่ดี เข้าใจได้ง่าย แต่ทั้งนี้ก็ได้อาศัยทั้ง ๒ สำนวนดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทาง และยังได้อาศัยคัมภีร์อื่นๆ คือ ชินาลังการ และชินมหานิทานเทียบเคียงประกอบด้วย เพราะเนื้อหาบางตอนตรงกัน

๘. ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบในประเด็นต่อไปนี้

- ความหมายของคำว่า "ปฐมสมโพธิ"
- ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์
- ประวัติและผลงานของผู้แต่ง
- ต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบชำระ
- ข้อบกพร่องที่พบในต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบชำระ
- วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจาร
- เปรียบเทียบปฐมสมโพธิที่แต่งในล้านนา อยุธยาและรัตนโกสินทร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย